

LYDIA KÜLTÜRÜNÜN KUZHEY LYDIA'DAKİ İZLERİ: THYATEIRA-HASTANE HÖYÜĞÜ KAZILARI'NDA BULUNAN LYDIA SERAMİKLERİ

TRACES OF LYDIAN CULTURE ON NORTHERN LYDIA: LYDIAN POTTERY FROM THE THYATEIRA-HASTANE MOUND EXCAVATION

Engin AKDENİZ* - Aydın ERÖN**

Makale Bilgisi

Başvuru: 3 Ağustos 2016

Hakem Değerlendirmesi: 27 Eylül 2016

Kabul: 17 Şubat 2017

DOI Numarası: 10.22520/tubaar.2017.20.004

Article Info

Received: August 3, 2016

Peer Review: September 27, 2016

Accepted: February 17, 2017

DOI Number: 10.22520/tubaar.2017.20.004

Anahtar Kelimeler: Lydia, Lydia Seramiği, Thyateira, Hastane Höyüğü

Keywords: Lydia, Lydian pottery, Thyateira, Hastane Mound

ÖZET

Bu makalede, Manisa'nın Akhisar ilçe merkezinde, Antik Thyateira kentinin yayılım sahasında yer alan Hastane Höyüğü'nün güneydoğusundaki İ-36/d plankaresinde ele geçen Lydia seramikleri ele alınmaktadır. 106.310-105.850 m. seviyeleri arasında ortaya çıkarılan, ancak bir bölümü höyüğün üzerindeki Devlet Hastanesi'nin çevre duvarının altında kaldığı için kazılamayan dairesel formlu dıştan kille sıvalı bir yapı ve çevresinde ele geçirilen seramikler, bu coğrafyada MÖ I. bin yılın ilk yarısı içerisinde Lydia kültürüne ait izlerin saptanması açısından dikkat çekmektedir.

* Prof. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 09100 Aytepe-Aydın
E-mail: akdeniz113@hotmail.com

** Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 09100 Aytepe-Aydın
E-mail: aeron@adu.edu.tr

ABSTRACT

This study analyzes Lydian pottery which were found in the I-36/d grid southeast of Hastane Mound in the ancient city, Thyateira, in Akhisar, Manisa. A circular and clay-plastered structure unearthed between 106.310-105.850 meters, but could not be excavated since one part of the structure was trapped under the surrounding walls of the state hospital close to the mound, and the pottery found around this structure are of great significance for detecting the traces of Lydian culture in the first half of the First Millennium BC.

GİRİŞ

Kuzey Lydia'daki Thyateira, özellikle Antik ve Geç Antik dönemde yöresindeki önemli yerleşimlerden birisiydi¹. Kalıntılar günümüzde Manisa ili, Akhisar ilçe merkezi sınırları içerisinde yer almaktadır (Harita 1). Akhisar'ın yakın çevresinde yapılan araştırmalar yöre tarihinin Neolitik döneme kadar gittiğini kanıtlamaktadır². Thyateira'daki ilk kazı çalışmasını 1962 yılında "Tepe Mezarlığı"³ olarak adlandırılan alanda Prof.Dr.Yusuf Boysal başkanlığındaki bir ekip gerçekleştirilmiştir⁴. Kısa süreli olan bu çalışmanın ardından Rüstem Duyuran başkanlığındaki bir başka ekip tarafından 1968-1971 yılları arasında ikinci dönem kazı çalışmaları yapılmıştır⁵. Uzun bir aranın ardından Thyateira antik kentindeki üçüncü dönem kazı çalışmaları, 2011 yılında Prof. Dr. E. Akdeniz başkanlığındaki bir ekip tarafından başlamıştır⁶.

Thyateira'daki kazı çalışmalarına "Hastane Höyüğü" (Res. 1) ve "Tepe Mezarlığı" (Res. 2) olarak adlandırılan alanlarda devam edilmektedir. Hastane Höyük alanında 2012-2014 yılları arasında sürdürülen kazı çalışmalarında bölgenin erken dönem tarihine ışık tutabilecek buluntularının⁷ yanı sıra Thyateira antik kentinin Hellenistik ve Roma Dönemi yoğun iskanının ayrıntılarını sergileyen çok sayıda mimari parça da ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu alanda 2015 yılı kazı çalışmalarında bulunan Lydia seramikleri ise kentteki ve onun bir parçası olan höyükteki yerleşimin devamlılığını kanıtlaması ile Lydia'nın kuzey kesiminde bu döneme ait tespit edilen buluntular olması açısından önemlidir.

Bu çalışmamızda ele alınacak Lydia seramikleri, Hastane Höyüğü'nün güneydoğusundaki İ-36/d plankaresinde ele geçmiştir. Söz konusu alanda 2015 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında 106.310-105.850 m. seviyeleri arasında dairesel formlu dıştan kille sıvalı bir yapı

Resim 1: Hastane Höyüğü'nün Genel Görünümü / General View of Hastane Höyük

Resim 2: Tepe Mezarlığı'nın Genel Görünümü / General View of the Tepe Mezarlığı

Resim 3: İ-36/d Plankaresi / Plan Square İ-36/d

ortaya çıkarılmıştır (Res. 3). Yapının yarısı doğu kesiti içerisinde kalmaktadır. Bu bölüm Hastane'nin çevre duvarı tarafından kuşatıldığı için kazılması mümkün değildir. Söz konusu bölümün içerisinde kil, saman ve bitki lif katkılı kerpiç parçaları tespit edilmiştir. Makale konusunu oluşturan Lydia seramiklerinin önemli bir kısmı, bu alanda kırık parçalar halinde bulunmuştur.

¹ Yardımlarından ötürü Prof.Dr.Gül Gültekin Demir ile Doç.Dr. Yasemin Polat'a teşekkür ederiz.

² Akdeniz 2014b: 22.

³ Thyateira Antik kentinin ziyarete açık kısmı olan Tepe Mezarlığı ören yerinin güneydoğu bölümünde Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirilen bir Sütunlu Cadde ile alanın güneybatısında Geç Antik çağa tarihlendirilen Apsisli yapının kalıntıları bulunmaktadır.

⁴ Prof.Dr. Yusuf Boysal'ın Tepe Mezarlığı olarak adlandırılan alandaki kazı çalışmalarında önemli miktarda mimari kalıntının ortaya çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, söz konusu kazının yayını yapılmamıştır.

⁵ Duyuran 1969: 73-76; Duyuran 1974: 17-27.

⁶ Akdeniz 2013: 429-444; Akdeniz 2014a: 124-139; Akdeniz / Şahin/Erön 2014: 121-138; Akdeniz/Erön 2016: 81-94.

⁷ Akdeniz 2014b: 25-28. Hastane Höyüğü, erken dönem iskanını tespit etmek amacıyla 2012 ve 2013 yıllarında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında Son Kalkolitik, İlk Tunç, Orta Tunç ve Son Tunç'a tarihlendirilen seramik buluntularına ulaşılmıştır.

Thyateira antik kentinde bulunan Lydia seramiklerine değinmeden önce Lydia Krallığı'nın siyasi tarihi ve kültürü hakkında kısa bir değerlendirme yapılması yararlı olacaktır. Kökenleri net olarak bilinmeyen, bölgeye ne zaman ve ne şekilde varlıkları anlaşılamayın Lydialılar'ın sonradan adını verdikleri bölgenin evvelki sakinleri olan Son Tunç Çağı halkları ile olan bağlantıları kısmen Arzawa devletler topluluğu ya da özelinde Seha Irmağı Ülkesi'nden kalan kültürel, siyasi ve etnik miras, hatta Maion-Lyd, Maionia-Lydia eşitlemesinin ayrıntıları halen tam olarak bilinmemektedir⁸. Fakat diğer taraftan Ilyada'da Homeros, Troia savaşına (VIIa tabakası) katılan Troia müttefikleri arasında Maionialıları da göstermektedir⁹. Geleneksel görüşler Herodotos'un ifadelerini temel alarak Lydler'in tıpkı Karlar ve Mysler gibi Batı Anadolu'nun Yunan öncesinde birbirleriyle kardeş, yerli halkları olduklarıdır¹⁰.

Bütün bu belirsizlikler ve sorgulamalar bir yana, ilerleyen süreçte, çekirdek kısmı İçbatı Anadolu'daki Lydia Krallığı, MÖ I. bin yılın ilk yarısında Batı Anadolu coğrafyasının bir nevi terazisiydi. Geleneksel değerlendirmelere göre, MÖ 1180'den yaklaşık 1000 yıllarına kadar geçen süreçteki durum tartışılmaya devam edilmekle birlikte, bu yörenin yaklaşık MÖ 1000-700 yılları arasında Heraklidler sülalesinin egemenliği altında olduğu anlaşılmaktadır¹¹. Bununla birlikte Roosevelt'in de belirttiği gibi "MÖ 12. yüzyıl başlarında Sardeis'in Heraklidler tarafından ele geçirilişi, kabaca bu döneme denk gelen bir tahribat tabakası ve ithal Miken çanak çömleğiyle görünürde emin bir şekilde ilişkilendirse de yerleşimin tümüne yayılmış olaylardan söz etmeyi imkansız kılmaktadır¹²". Anlaşıldığı üzere başkent Sardeis'de bile Heraklidler sülalesi hakkında ayrıntılı arkeolojik bilgiye sahip değiliz. Diğer taraftan konu hakkında sıklıkla başvuru Herodotos, "Historia" adlı eserinde bu durumla ilgili azımsanmayacak bilgi vermektedir. Herodotos, ilk Lydia sülalesinin Atys oğlu Lydos tarafından kurulduğunu, sonrasında 22 nesillik Heraklidler sülalesinin geldiğini belirterek Heraklidler'den sonra Mermnadlar sülalesinin egemenliği ele geçirdiğini ifade etmektedir¹³.

Mermnad sülalesinin krallığı ele geçirmesi ile birlikte Lydia Uygarlığının yükseliş süreci başlamıştır. Önemli bir ayrıntı olarak Yeni Asur belgelerinde de kendinden söz edilen Gyges (MÖ 680-644) ile birlikte Mermnadlar sülalesi başlamış olur. Bu dönemdeki en büyük sıkıntı

Anadolu yarımadasının genelinde olduğu gibi Lydia'nın hemen tamamında daha ciddi bir şekilde hissedilen Kimmer tahribatı olmalıdır. Babadan oğula geçen, altın zengini Lydia yönetiminde Gyges'i, Ardys, Sadyattes, Alyattes ve Kroisos (MÖ 560-540) takip eder. Kimmer tehdidinin ortadan kalkmasının ardından rahata kavuşan krallık, en geniş sınırlarına Kroisos döneminde ulaşmış, Greenewalt'un da vurguladığı gibi neredeyse bir imparatorluk haline gelmiştir¹⁴. Bu durumun en büyük sebebi, daha erken devirlerden itibaren kullanıldığı anlaşılan doğu-batı güzergahı ile Paktalos (Sart Çayı) tarafından taşınan Tmolos (Bozdağ) rezervli altın kaynaklı zenginliktir¹⁵. Hiç şüphesiz MÖ7. yüzyıldan itibaren ekonomik durumu gittikçe artan bu zengin devlet, diğer taraftan pek çok madencilik kolunda, seramikte ve kendine özgü tekstil sanayinde döneminin İçbatı Anadolu'sunda dikkat çeken kültürü haline gelmiştir. Bu özellik kısmen krallığın yıkılmasının ardından da yörede yaşayanlar tarafından uzun süreli bir kültürel oluşum halinde devam etmiştir.

Lydia Uygarlığı Mermnad sülalesinin ilk kralı olan Gyges'in tahtı ele geçirmesinden sonra Batı Anadolu siyasi tarihine yön vermeye başlamıştır. Bu durum Kroisos'un Perslere yenilmesine kadar devam etmiştir¹⁶. Lydia Krallığı Mermnad sülalesinin iktidarı sırasında yerel bir güç olmaktan çıkıp bölgesel hatta Anadolu'nun batı yarısında en belirgin güç konumuna ulaşmıştır. Bu gücün kültürde yansımada diğer materyallere oranla en belirgin buluntu grubu, Thyateira'daki Hastane Höyüğü'nde de ele geçen seramikleridir.

Adından da anlaşılacağı üzere Lydia seramikleri genel olarak Lydia Krallığı ile bağlantılı topraklarda bu kültürün materyal bir yansıması olarak MÖ 9-6. yüzyıllar arasında karşımıza çıkar. Lydia seramiği Batı Anadolu coğrafyasında birçok merkezde bulunmasına karşın form ve bezemelerin saptanmasında başkent Sardeis şüphesiz özel bir yere sahiptir¹⁷. Lydia seramiği konusunda çalışmalar yapan Prof. Dr. Gürtekin Demir söz konusu seramiği; "Sardeis buluntusu seramikler", "Sardeis yakın çevresinde bulunan seramikler", "belirli bir süre Lydia egemenliğinde kalan seramikler" ve "Lydia hakimiyetinde olmayan antik kentlerde ticaret yoluyla giden seramikler" olmak üzere göre dört sınıfa ayırmaktadır¹⁸. Dolayısıyla bu ayrıma göre Akhisar ve

⁸ Herodotos VII, 74, konuyla bağlantılı olarak bkz. Roosevelt 2009: 13-22.

⁹ Homeros Ilyada II, 865.

¹⁰ Herodotos I, 172.

¹¹ Kerschner 2010: 247.

¹² Roosevelt 2010: 57-58.

¹³ Herodotos I, 7.

¹⁴ Greenewalt 2010: 12.

¹⁵ Kerschner 2010: 249.

¹⁶ Mermnad sülalesinin yükselişi Herodotos'un Historia adlı eserinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. ; Herodotos I, 6-95.

¹⁷ Gürtekin-Demir 2002: 112.

¹⁸ Gürtekin 1998: 9-13. Thyateira antik kentinde bulunan Lydia Seramiklerinin bezemelerine göre sınıflandırılmasında gösterdiği yardımlardan dolayı Prof. Dr. G. G. Demir'e teşekkürü bir borç biliriz..

çevresindeki Lydia seramikleri “Sardeis yakın çevresinde bulunan seramikler” başlığı altında incelenmiştir. Yine Lydia seramiği konusunda bir diğer uzman olan Greenewalt¹⁹ söz konusu seramiğin etnik olmaktan çok bölgesel olduğunu ifade etmektedir²⁰.

Lydia seramiğinin tanımlanmasında hamur yapısı, boya ve boyama teknikleri oldukça önemlidir. Araştırmacılar genel olarak Lydia seramiğini boyama tekniklerini dikkate alarak sınıflandırma yoluna gitmişlerdir. Bu makale içerisinde de Thyateira buluntusu Lydia seramikleri aynı yöntemle incelenecektir.

KIRMIZI ÜZERİNE SİYAH (BLACK-ON-RED)

Kırmızı üzerine siyah bezeme tekniği uluslararası literatürde “Black-On-Red” olarak isimlendirilmektedir. Söz konusu bezeme tekniği temel olarak kırmızı zemin üzerine mat siyah boya ile yapılan bezemeleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Eserlerin üzerinde çoğunlukla mat boya ile yapılan yatay çizgi grupları ve bunların içerisinde yer alan geometrik²¹ desenler karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu’nun yerel seramik geleneğinin devamı olarak niteleyebileceğimiz “Kırmızı Üzerine Siyah” bezeme anlayışı Lydia seramiğinde de yoğun olarak karşımıza çıkar. Lydia Krallığının başkenti Sardes’te bulunmuş olan “Kırmızı Üzerine Siyah” bezeme geleneğine sahip olan örnekler önemlidir. Yapılan araştırmalar sonucunda söz konusu tekniğin Sardes’te MÖ 9-6. yüzyıllar arasında kullanıldığı saptanmıştır²². “Kırmızı Üzerine Siyah” seramikler Sardes ve Lydia Bölgesi dışında Batı ve Güneybatı Anadolu, İç Anadolu ve Doğu Akdeniz gibi farklı coğrafyalarda da karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu bezeme geleneğine sahip seramikler Ephesos²³, Smyrna²⁴, Aphrodisias²⁵, Daskyleion²⁶ ve Gordion²⁷ gibi yerleşimlerde saptanmıştır.

¹⁹ C. H. Greenewalt, Jr. Lydia seramiklerini doktora tezi olarak çalışmıştır. Söz konusu seramiklerin tanınmasında önemli bir rolü vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Greenewalt 1966.

²⁰ Greenewalt 2010: 108.

²¹ “Kırmızı Üzerine Siyah” bezeme geleneğine sahip olan seramiklerin üzerinde çoğunlukla konsantrik daireler, konsantrik yarım daire askı dizileri ve içi taralı kare, dörtgen ve üçgen dizileri yer alır.

²² Gürtekin 1998: 40. Lydia Bölgesinin en önemli kenti konumundaki Sardes’te HoB, PC, ByzFort ve MMS alanlarında “Kırmızı Üzerine Siyah” tekniğinde yapılmış olan seramik örneklerine rastlanmıştır.

²³ Brein 1978: 726-728; Kerschner 2007: 232-234, Taf. 33.3; Kerschner 2008: 344-345, Kat.-No. 289-290; Kerschner 2010: 254, Res. 3.

²⁴ Gürtekin 1998: 46; Kerschner 2010: 254, Res. 3.

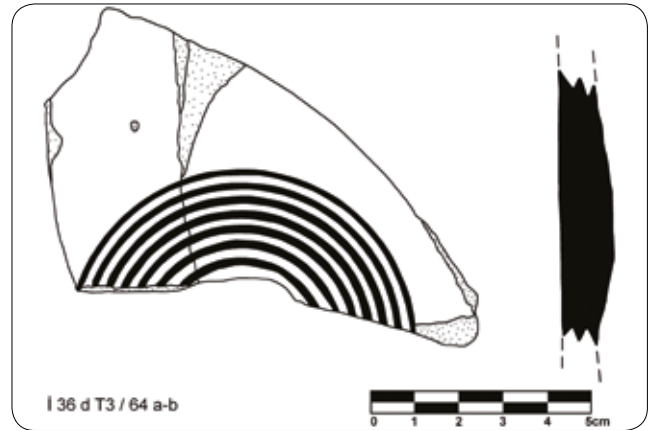
²⁵ Mierse 1986: 419.

²⁶ Gürtekin 1998: 46.

²⁷ Schaus 1992: 152-168.

Resim 4: Kırmızı Üzerine Siyah (Black-On-Red) Seramik Örneği / Example for Black-On-Red Pottery

Çiz. 1: Kırmızı Üzerine Siyah (Black-On-Red) Seramik Örneği / Example for Pottery in Black-On-Red

THYATEİRA BULUNTUSU KIRMIZI ÜZERİNE SİYAH (BLACK-ON-RED) SERAMİK ÖRNEĞİ

Thyateira antik kenti Hastane Höyük İ-36/d plankaresinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında “Kırmızı Üzerine Siyah” bezeme grubu içerisinde değerlendirebileceğimiz bir adet seramik parçası bulunmuştur (Res. 4 - Çiz. 1). Eserin hamuru kahverengidir. Hamurun içerisinde mika ve az miktarda taşçık katkısı göze çarpmaktadır. Seramik örneğinin hamur özellikleri Sardes’de üretilen seramikler ile büyük benzerlik gösterir²⁸.

Eserin hamuru ile aynı renkte olan astar boyasının üzerinde mat siyah boya ile yapılmış konsantrik daire bezemesi yer almaktadır. Konsantrik daireler pergel kullanılarak çizilmiştir. Eser konsantrik dairelerin yer aldığı bölümden kırık olarak bulunmuştur. Daire sayısı yedidir. Söz konusu bezemenin “Kırmızı Üzerine Siyah” tekniğinde yarım daire bezemelerine oranla daha az tercih edildiği bilinmektedir²⁹.

²⁸ Gürtekin 1998: 14. Sardes çevresinde üretilen seramik örnekleri incelendiğinde eserlerin hamurlarının gri, açık kahverengi ve kırmızının tonlarında olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu hamurların içerisinde az miktarda mika katkısı göze çarpmaktadır.

²⁹ Gürtekin 1998: 61.

Konsantrik daire bezemesi Attika'da Erken Protogeometrik Dönem'den başlayarak popüler olmuştur. Batı Anadolu'da Protogeometrik Döneme tarihlendirilen seramik örnekleri çoğunlukla sahil şeridinde yer almaktadır. Miletos³⁰, Klazomenai³¹, Smyrna³², Ephesos³³ ve Claros³⁴ gibi yerleşimlerde Attika'dan ithal edilen Protogeometrik Dönem seramiklerinin varlığı saptanmıştır. Söz konusu eserlerin yanı sıra Lydia'nın başkenti Sardeis'te Attika örneklerinden öykünerek yapıldığı tahmin edilen bir Lydia kasesi ortaya çıkarılmıştır³⁵. Sardeis buluntusu bu eser, Lydialı seramik ustalarının Attika'dan etkilendiklerini kanıtlamaktadır. MÖ 9. yüzyıldan başlayarak konsantrik daire bezemesinin Lydia seramikleri üzerinde popüler olarak kullanılmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Thyateira buluntusu "Kırmızı Üzerine Siyah" konsantrik daire bezemeli Lydia seramik parçası dar bir alanda, gerçek anlamda bir tabaka içerisinde bulunmadığı için net tarihi tespit edilememiştir. Thyateira buluntusu "Kırmızı Üzerine Siyah" konsantrik daire bezemesinin benzer örnekleri saptanamamıştır. Bu grubun en karakteristik örnekleri Sardeis'te gerçekleştirilen kazı çalışmalarında ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu eserlerin üzerinde yer alan konsantrik daire bezemelerinin işçiliği ve daire sayısı Thyateira örneğinden bir hayli farklıdır. Sardeis buluntusu örneklerde dairelerin sayısı genellikle 1-4 arasındadır. "Kırmızı Üzerine Siyah" grubu içerisinde benzer bezemeye sahip örneğin bulunamayışı nedeniyle söz konusu eserin tarihlendirilmesinde Prof. Dr. Gül Gürtekin-Demir'den yardım alınmıştır.

BİKROM

Lidya seramikleri genel olarak boyama teknikleri dikkate alınarak sınıflandırılmaya çalışılmıştır. "Bikrom" bezeme tekniğinin isimlendirilmesi de bu sınıflandırmaya dayanır. Bikrom genel olarak iki rengin kullanıldığı bezemeleri ifade etmek için kullanılmıştır. Söz konusu teknikte en çok kırmızı, siyah (koyu kahverengiden morumsu siyaha değin değişen tonlarda) ve beyaz renklerinin tercih edildiği saptanmıştır. Greenawalt, bikrom bezeme geleneğinin Anadolu kökenli olduğunu düşünmektedir³⁶. Sardeis ve çevresinde yürütülen kazı çalışmalarında bikrom bezeme geleneğine sahip çok sayıda seramik parçası ortaya çıkarılmıştır. Lydia seramikleri üzerinde çalışma yapan araştırmacılar söz konusu tekniği kap yüzeyindeki baskın

rengi dikkate alarak "Beyaz Bikrom" ve "Kırmızı Bikrom" adı altında değerlendirmişlerdir³⁷. "Beyaz Bikrom" tekniğinde genellikle kabın yüzeyi beyaz renk astar boyayla kaplanmaktadır. Söz konusu astar boyasının üzerine koyu renk boya ile bezemeler yapılmaktadır. "Kırmızı Bikrom" tekniğinde ise hakim renk adından da anlaşılabileceği üzere kırmızıdır.

Bikrom bezemeye sahip seramik örnekleri genel olarak MÖ 8-6. yüzyıl arasına tarihlenmektedir. Bikrom tekniği konusunda yapılan araştırmalar sonucunda "Beyaz Bikrom" tekniğinin "Kırmızı Bikrom" tekniğinden daha önce başladığı tespit edilmiştir. "Beyaz Bikrom" tekniği MÖ 8. yüzyıldan başlayarak MÖ 6. yüzyıla kadar kullanılmaya devam etmiştir. "Kırmızı Bikrom" tekniği ise MÖ 7-6. yüzyıllar arasında kullanılmıştır³⁸.

Bikrom bezeme geleneğinin tespiti konusunda Sardeis buluntuları oldukça önemlidir³⁹. Sardeis dışında "Bikrom" tekniğinin Gordion⁴⁰, Daskyleion⁴¹, Ephesos⁴² ve Smyrna⁴³ gibi dönemin önemli yerleşimlerinde varlığı tespit edilmiştir.

THYATEİRA BULUNTUSU "BEYAZ BİKROM" TEKNİĞİ SERAMİK ÖRNEĞİ

İ-36/d plankaresinde 2015 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında "Beyaz Bikrom" tekniğinde yapılmış bir adet seramik örneğine (Res. 5 - Çiz. 2) rastlanılmıştır. Eser kahverengi hamurludur. Krem-beyaz renkli astarın üzerinde siyah renkli iki adet çizgi sırası korunmuştur. Alttaki kalın çizgi sırasının altında dört adet dikey dalgalı çizgi sırasına yer verilmiştir. Beyaz Bikrom tekniğinde yapılmış olan seramik örneğinin bir benzeri Daskyleion kazılarında bulunmuştur⁴⁴. Söz konusu eser MÖ geç 7-MÖ 6. yüzyılın ilk yarısı arasına tarihlenmiştir. Thyateira buluntusu seramik örneği de benzer örnek ve tabaka buluntuları yardımıyla MÖ geç 7. yüzyıl-erken 6. yüzyıl aralığına tarihlendirilebilir.

THYATEİRA BULUNTUSU "KIRMIZI BİKROM" TEKNİĞİ SERAMİK ÖRNEKLERİ

İ-36/d plankaresinde bulunan tek "Beyaz Bikrom" eserle birlikte çok sayıda "Kırmızı Bikrom" tekniğinde yapılmış

³⁰ Cook/Dupont 1998: 11.

³¹ Ersoy 2004: 44.

³² Lemos 2002: 148.

³³ Bammer 1990: 142, Pl. 15b, 15e.

³⁴ Zunal 2014: 109-113; Zunal 2016: 172-182.

³⁵ Kerschner 2010: 248, Res. 1. Söz konusu eser MÖ 10. yüzyıla tarihlenmektedir.

³⁶ Greenewalt 2010: 110.

³⁷ Gürtekin 1998: 109.

³⁸ Gürtekin 1998: 119; Gürtekin/Demir 2002: 120.

³⁹ Gürtekin 1998: 109-145.

⁴⁰ Kohler 1980: 68-69, Fig. 29.

⁴¹ Gürtekin-Demir 2002: 120-121; Koçak/Yaldır 2009: 88-91.

⁴² Brein 1978: 726, Pl. 224, Abb. 17; Kerschner 1997: 123, Taf. V 28.

⁴³ Akurgal 1950: 87, Abb. 2.

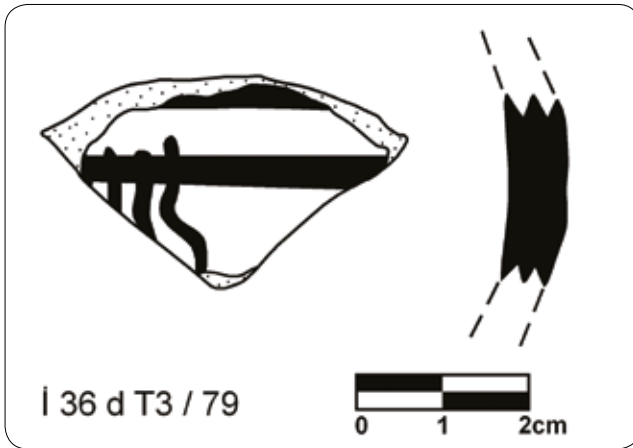
⁴⁴ Koçak/Yaldır 2009: 90.

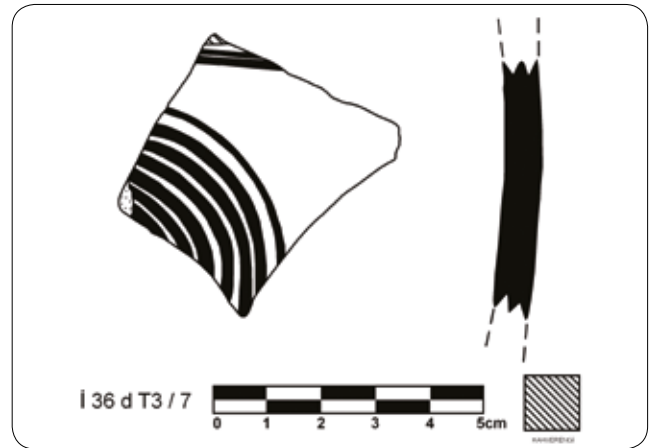
Resim 5: “Beyaz Bikrom” Tekniği Seramik Örneği / *Example for Pottery in “White Bi-chrome” Technique*

Resim 6: “Kırmızı Bikrom” Tekniği Seramik Örneği / *Example for Pottery in “Red Bi-chrome” Technique*

Çiz. 2: “Beyaz Bikrom” Tekniği Seramik Örneği / *Example for Pottery in “White Bi-chrome” Technique*

Çiz. 3: “Kırmızı Bikrom” Tekniği Seramik Örneği / *Example for Pottery in “Red Bi-chrome” Technique*

seramik örneği ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu seramik örneklerinden makale çalışması içerisinde değerlendirilen (Res. 6-Çiz. 3) ve (Res. 7-Çiz. 4) numaralı parçalar kahverengi hamurludur. Her iki eserin hamur yapısının içerisinde mika katkısı göze çarpmaktadır. Mika katkısı Sardeis ve çevresinde üretilen Lydia seramiklerinde oldukça karakteristiktir. (Res. 6-Çiz. 3) ve (Res. 7-Çiz. 4) numaralı eserlerin açık kahverengi astarların üzerinde siyah boya ile yapılmış konsantrik daire bezemelerine yer verilmiştir. (Res. 6-Çiz. 3) numaralı eserin üzerinde yedi, (Res. 7-Çiz. 4) numaralı eserin üzerinde ise sekiz adet daire tespit edilmiştir. Konsantrik daire bezemeleri “Kırmızı Üzerine Siyah” grubu içerisinde incelediğimiz (Res. 4-Çiz. 1) numaralı örnekte olduğu gibi pergel kullanılarak çizilmiştir. (Res. 6 - Çiz. 3) numaralı eserde konsantrik daire bezemesinin iki yatay çizgi sırası (?) ile sınırlandırıldığı saptanmıştır. Söz konusu çizgi sırasının hemen altında korunan kahverengi boya eserin kırmızı bikrom tekniğinde yapıldığını kanıtlamaktadır.

Lydia “Kırmızı Bikrom” tekniğinde konsantrik daire bezemesi sevilerek kullanılmıştır. “Kırmızı Üzerine Siyah” başlığı altında da değinildiği üzere söz konusu bezemenin Lydia seramiğine Yunan Protogeometrik

Dönem sanatının etkisiyle geçtiği düşünülmektedir. Sardeis Artemis Tapınağının çevresinde yürütülen kazı çalışmaları sırasında (Res. 6-Çiz. 3) ve (Res. 7-Çiz. 4) numaralı eserler üzerindeki konsantrik daire bezemesine benzer örnekler ortaya çıkarılmıştır⁴⁵. Sardeis buluntusu örneklerin hamur ve astar özellikleri de Thyateira buluntusu örnekler ile aynıdır. Söz konusu örneklerden “Trench S” olarak adlandırılan alanda bulunan seramik örneği MÖ 7-6. yüzyıl tabakasında ortaya çıkarılmıştır. Yine Sardeis’de 77.1 No.lu Mezarda da benzer bezeme özelliklerine sahip bir parça bulunmuştur⁴⁶. Söz konusu parça da MÖ 7. yüzyıla tarihlenmiştir. Thyateira buluntusu konsantrik daire bezemeli parçaların benzer örnekleri Daskyleion kazılarında da bulunmuştur⁴⁷. Daskyleion buluntuları genel olarak MÖ geç 7. yüzyıl-6. yüzyıl aralığına tarihlenmektedir. Thyateira buluntusu konsantrik daire bezemeli örnekler içinde aynı tarih aralıkları önerilebilir.

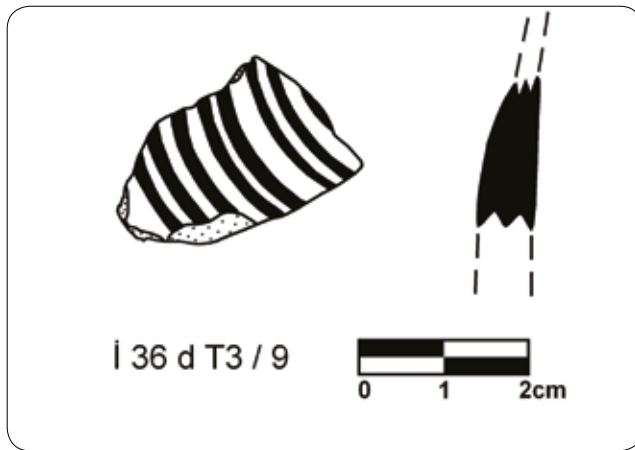
⁴⁵ Hanfmann/Waldbaum 1975: 106-107, 110, Fig. 238, 253. Sardeis kazı ekibinin konsantrik daire bezemeli bu seramik örneklerini isimlendirmede sıkıntı yaşadığı anlaşılmaktadır. “Trench S” olarak adlandırılan bölümde bulunan parça Lydia veya Yunan Protogeometriği olarak adlandırılmıştır.

⁴⁶ Ratté 2011: 89, Fig. 138

⁴⁷ Koçak/Yaldir 2009: 91, Lev. 2, L15, L21.

Resim 7: “Kırmızı Bikrom” Tekniği Seramik Örneği / *Example for Pottery in “Red Bi-chrome” Technique*

Çiz. 4: “Kırmızı Bikrom” Tekniği Seramik Örneği / *Example for Pottery in “Red Bi-chrome” Technique*

“Kırmızı Bikrom” başlığı altında incelenen (Res. 8 - Çiz. 5) numaralı eser de yine kahverengi hamurludur. Açık kahverengi astar boyanın üzerinde siyah, beyaz ve kırmızı renk boyanın izleri görülmektedir. Olasılıkla bir dinos parçasıdır. Eserin ağız tablası üzerinde siyah renkli eğik çizgi sıralarından oluşan bezemeye yer verilmiştir. Söz konusu eğik çizgi sıralarının aralarında kremi beyaz boya kullanılarak çizgiler daha belirgin hale getirilmiştir. Eserin ağız kenarında kırmızı boya izleri görülmektedir. Dinos’un ağız bölümünün hemen altından yatay bir bezeme alanı yer almaktadır. Söz konusu yatay bezeme alanında dikey çizgi⁴⁸ grubu bezemelerine yer verilmiştir.

Lydia “Kırmızı Bikrom” seramiklerinde dikey çizgi sıraları genellikle tek başına kullanılmamıştır. Sardeis buluntusu bir skyphos-kraterin gövdesi üzerinde dikey çizgi sıraları ve çapraz taralı baklava dizilerinden oluşan bezemeye yer verilmiştir⁴⁹. Gürtekin-Demir söz konusu bezemenin Doğu Yunan Oryantalizan ve Sub-Geometrik Dönem seramikleri etkili olduğunu

belirtmektedir⁵⁰. Dikey çizgi grubu bezemesinin Batı Anadolu’da MÖ 7-6. yüzyıl aralığında oldukça popüler olduğu bilinmektedir. Ephesos Artemis Tapınağında bulunan bir dinos parçasının üzerinde de benzer bezeme geleneği karşımıza çıkmaktadır⁵¹. Söz konusu eser MÖ geç 7. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Thyateira buluntusu dikey çizgi bezemesine sahip dinos parçası benzer örnekler ve tabakada bulunan diğer seramik parçaları yardımıyla MÖ geç 7-erken 6. yüzyıl aralığına tarihlendirilebilir.

“Kırmızı Bikrom” grubu içerisinde inceleyeceğimiz son örnek (Res. 9 - Çiz. 6) numaralı tabak parçasıdır. Kahverengi hamurlu eserin astar boyasının üzerinde kahverengi, kırmızı, beyaz ve siyah renkler kullanılmıştır. Söz konusu eserin içerisinde beyaz bir bezeme bandı oluşturulmuştur. Söz konusu bezeme bandının merkezinde dalgalı çizgi bezemesi yer almaktadır.

Dalgalı çizgi bezemesinin “Kırmızı Bikrom” tekniğinde tabaklar üzerinde sevilerek kullanıldığı bilinmektedir. Sardeis “HoB” sektöründe bulunan bir tabak üzerinde de dalga çizgi motifine yer verilmiştir. Söz konusu eser tabaka buluntuları yardımıyla MÖ 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir⁵². Daskyleion buluntusu dalgalı çizgi bezemesine sahip bir tabak parçasının da MÖ geç 7. yüzyıl-6. yüzyıl aralığında kullandığı düşünülmektedir⁵³. Thyateira buluntusu dalga çizgi bezemeli parça benzer örnekler yardımıyla MÖ geç 7. yüzyıl-erken 6. yüzyıl aralığına tarihlendirilebilir.

DAMARLI BOYAMA (STREAKY)

Lydia seramik boyama tekniklerinden bir diğeri “Damarlı Boyama” olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu teknik uluslararası literatürde “Streaky-Glazed” olarak bilinir. “Damarlı Boyama” tekniğinde bezeme oldukça basittir. Kabin yüzeyine demiroksit içerikli boya, bir fırça yardımıyla sürülmektedir. Üç aşamalı fırınlamanın ardından kabin yüzeyindeki boyalar kahverengi, siyah ve kırmızı tonlarını almaktadır⁵⁴. “Damarlı Boyama” tekniğinde üretilen eserlerin çok önemli bir bölümü parlak görümlü olmasına karşılık az sayıda mat boyalı örnekte bulunmaktadır.

⁵⁰ Gürtekin 1998: 145.

⁵¹ Kerschner 2007: 224-225, Abb.2. Söz konusu Sub-Geometrik dinos parçasının üzerinde altı ve yedi sıradan oluşan dikey çizgi bezemelerine yer verilmiştir.

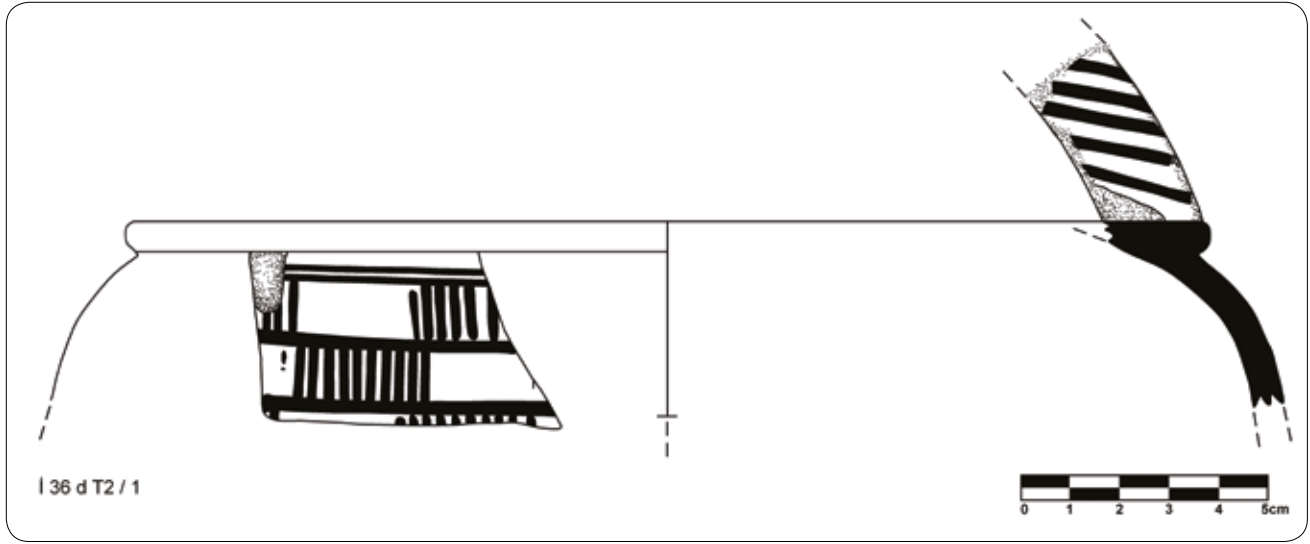
⁵² Gürtekin 1998: 121, 140, No. 63, Şek. 14, Lev. 20.

⁵³ Koçak/Yaldır 2009, 91, Lev. 1, L9.

⁵⁴ Gürtekin 1998: 242.

⁴⁸ Söz konusu alanda 10 tane dikey çizgiden oluşan bezemeler belirli aralıklarla tekrar etmektedir.

⁴⁹ Gürtekin 1998: 159, Şek. 16, No. 69.

Çiz. 5: “Kırmızı Bikrom” Tekniği Seramik Örneği / Example for Pottery in “Red Bi-chrome” Technique

Resim 8: “Kırmızı Bikrom” Tekniği Seramik Örneği / Example for Pottery in “Red Bi-chrome” Technique

Söz konusu teknik Lydia seramiğinin karakteristik bezeme tekniklerinden olan “Mermer Taklidi” örnekler ile benzerlikler göstermektedir. “Mermer Taklidi” örneklerde “Damarlı Boyama” tekniğinde yapılan örneklerden farklı olarak düz çizgiler yerine dalgalı çizgiler kullanılmıştır. “Damarlı Boyama” tekniği genel anlamda diğer bezeme tekniklerine kıyasla daha basit bir tekniktir. Söz konusu teknik bu sebeple bazı eserler üzerinde diğer bezeme teknikleri ile birlikte kullanılmıştır. “Damarlı Boyama” tekniği en çok skyphos, oinokhoe, krater, amphora ve kotyle gibi formlarda tercih edilmiştir.

“Damarlı Boyama” tekniğinin kullanımı diğer Lidya seramikleri ile paralellik göstermektedir. Sardeis’te söz konusu tekniğin MÖ 8. yüzyılın sonlarından itibaren kullanıldığı tespit edilmiştir⁵⁵. “Damarlı Boyama” tekniğinin asıl yoğun kullanımı MÖ 7-6. yüzyıllar arasındadır⁵⁶.

⁵⁵ Gürtekin 1998: 244.

⁵⁶ Gürtekin/Demir 2002: 123.

Lydia seramiğinin karakteristik bezemelerinden olan “Damarlı Boyama” tekniği yoğun olarak Sardeis ve çevresinde karşımıza çıkmaktadır. Sardeis örnekleri dışında Smyrna⁵⁷, Ephesos⁵⁸, Daskyleion⁵⁹ ve Börükçü⁶⁰ yerleşimlerinde de “Damarlı Boyama” tekniğinde yapılmış örneklerle rastlanmıştır.

THYATEİRA BULUNTUSU “DAMARLI BOYAMA” SERAMİK ÖRNEĞİ

Hastane Höyük İ-36/d plankaresinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında “Damarlı Boyama” tekniğinde yapılmış seramik örnekleri ele geçmiştir. Söz konusu çalışmada bu teknikte yapılmış olan iki adet seramik örneği incelenmiştir (Res. 10-Çiz. 7) (Res. 11-Çiz. 8). Eserlerin hamuru açık kahverengidir. Küçük bir bölümü korunabilmiş olan parçaların üzerinde kahverengi, kırmızı ve siyahın tonları görülmektedir. Söz konusu eserler “Damarlı Boyama” stiline parlak boyalı olanlarına güzel bir örnektir.

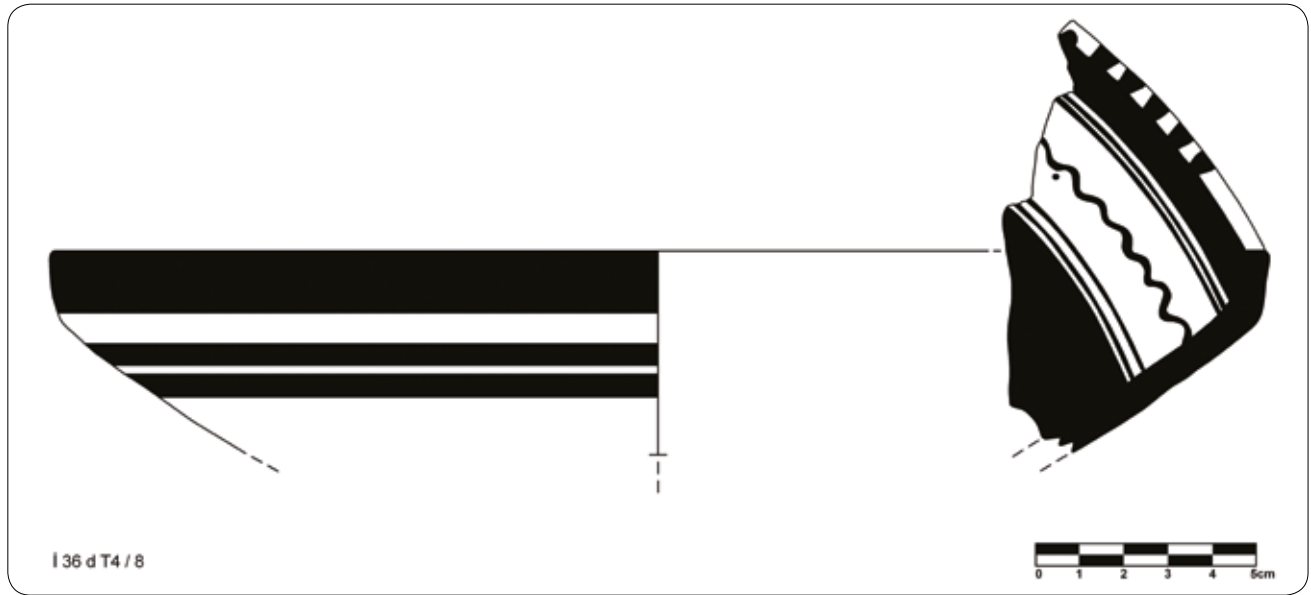
İ-36/d plankaresinde bulunan “Damarlı Boyama” geleneğindeki parçaların formu ve tarihi konusunda net bir saptama yapmak oldukça zordur. Söz

⁵⁷ Kerschner 2010: 254, Res. 3.

⁵⁸ Kerschner 2007: 234-235, Taf. 33.1

⁵⁹ Gürtekin-Demir 2002: 122-123.

⁶⁰ Gider/Büyüközer 2014, 121-124. Stratonikeia ile Lagina arasında yer alan Börükçü mevkiinde 2003 yılında yapılan kazı çalışmaları sırasında Arkaik Döneme tarihlendirilen bir mezar ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu mezarın son gömüsünde ölü hediyesi olarak kullanıldığı düşünülen eserler arasında bir lydion dikkat çeker. Lydion’un üzerindeki bezeme, “Damarlı Boyama” stilindedir. Gider/Büyüközer söz konusu eseri MÖ 590-570 yılları arasına tarihlemiştir.

Çiz. 6: “Kırmızı Bikrom” Tekniği Seramik Örneği / *Example for Pottery in “Red Bi-chrome” Technique*

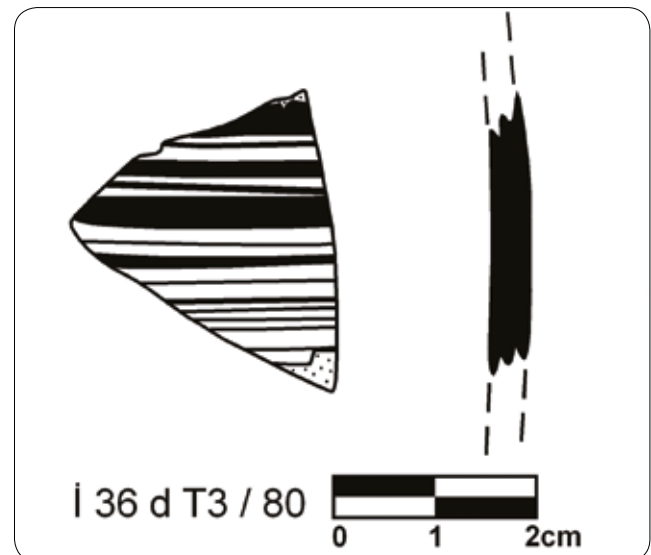
Resim 9: “Kırmızı Bikrom” Tekniği Seramik Örneği / *Example for Pottery in “Red Bi-chrome” Technique*

Resim 10: “Damarlı Boyama” Tekniğinde Seramik Örneği / *Example for Pottery in “Streaky-Glaze” Technique*

konusu tekniğin Lydia Bölgesinde MÖ 8 yüzyıldan başlayarak Hellenistik Döneme kadar kullanıldığı bilinmektedir⁶¹. Diğer Lydia bezeme tekniklerinde olduğu gibi bu tekniğin de yoğun kullanımının MÖ 7-6 yüzyıl arasında olduğu saptanmıştır. Thyateira örneği ile benzer bezeme geleneğine sahip olduğu anlaşılan yukarıda belirtilen Sardeis, Ephesos, Smyrna, Daskyleion ve Börükçü örnekleri de genel olarak bu tarih aralığına önerilmiştir. İ-36/d plankaresinde aynı seviyede yer alan seramiklerden bazıları da MÖ geç 7-erken 6. yüzyıl aralığına tarihlenmektedir. Benzer örnekler ve tabaka buluntuları yardımıyla söz konusu “Damarlı Boyama” geleneğine sahip olan parça içinde aynı tarih önerilebilir.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız, Thyateira Antik kenti yayılım sahasındaki Hastane Höyüğü’nün güneydoğusundaki İ-36/d plankaresinde 2015

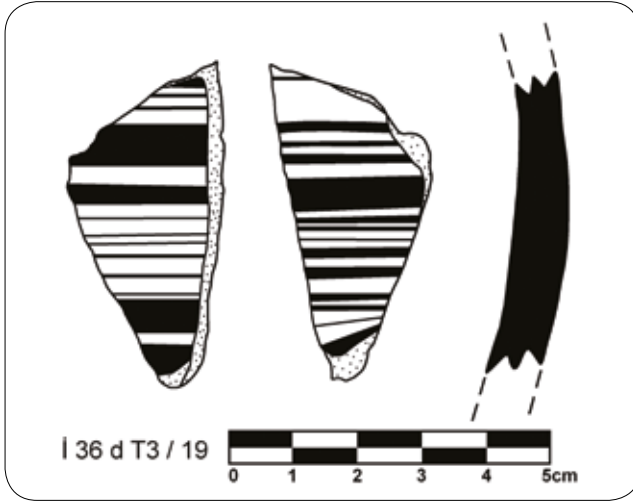

Çiz. 7: “Damarlı Boyama” Tekniğinde Seramik Örneği / *Example for Pottery in “Streaky-Glaze” Technique*

⁶¹ Gürtekin 1998: 245.

Resim 11: -“Damarlı Boyama” Tekniğinde Seramik Örneği / *Example for Pottery in “Streaky-Glaze” Technique*

Çiz. 8: “Damarlı Boyama” Tekniğinde Seramik Örneği / *Example for Pottery in “Streaky-Glaze” Technique*

yılında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında 106.310-105.850 m. seviyeleri arasında dairesel formlu dıştan kille sıvalı bir yapı ve çevresinde ele geçen Lydia seramikleri kent ve onun bir parçası olan höyükteki yerleşimin devamlılığını kanıtlamasının yanı sıra Lydia’nın kuzey kesimindeki Akhisar ilçe sınırları içerisinde MÖ I. bin yılın ilk yarısında Lydia kültürüne ait izlerin saptanması açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

AKDENİZ, E. 2013.

“2011 Yılı Akhisar-Thyateira Kazıları”, 34. Kazı Sonuçları Toplantısı-2. Ankara: 429-444.

AKDENİZ, E. 2014a.

“2012 Yılında Thyateira Antik Kenti ve Hastane Höyüğünde Gerçekleştirilen Arkeolojik Çalışmalar”, 35. Kazı Sonuçları Toplantısı-2. Ankara: 124-139.

AKDENİZ, E. 2014b.

“Kuzey Lydia’daki Thyateira’nın Erken Dönem Yerleşimi: Hastane Höyüğü Kazısı”, TÜBA-AR 15 (2012): 21-45.

AKDENİZ, E. / ŞAHİN, M.K. / ERÖN, A. 2014.

“2013 Yılı Akhisar-Thyateira Antik Kenti ve Hastane Höyüğü Kazısı”, 36. Kazı Sonuçları Toplantısı-2. Ankara: 121-138.

AKDENİZ, E. / ERÖN, A. 2016.

“2014 Yılı Akhisar-Thyateira Antik Kenti ve Hastane Höyüğü Kazısı”, 37. Kazı Sonuçları Toplantısı-2. Ankara: 81-94.

AKURGAL, E. 1950.

“Bayraklı. Erster vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Alt-Smyrna”, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi 8/1.2.: 52-96.

BAMMER, A. 1990.

A. Bammer, “A “Peripteros” of the Geometric Period in the Artemision of Ephesus”, *Anatolian Studies* 40: 137-160.

BREIN, F. 1978.

“Geometrisch Dekorierter Keramik aus Ephesos”, *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, Vol. II. Ankara: 721-728.

COOK, R.M. / DUPONT, P. 1998

East Greek Pottery, London.

DUYURAN, R. 1969.

“Akhisar Tepe Mezarlığında Yapılan Arkeolojik Araştırmalar”, *Türk Arkeoloji Dergisi* XVII-2: 73-76.

DUYURAN, R. 1974.

“Akhisar Tepe Mezarlığında Yapılan Arkeolojik Araştırmalar II”, *Türk Arkeoloji Dergisi* XX-2: 17-27.

ERSOY, Y. E. 2004.

“Klazomenai: 900-500 BC. “History and Settlement Evidence”, (Eds. A. Moustaka / E. Skarlatidou / M.-C. Tzannes / Y. Ersoy) Klazomenai, Teos and Abdera: “Metropoleis and Colony”, *Proceedings of the Symposium, Abdera 20-21 October 2001. Thessaloniki*: 43-76.

GİDER / BÜYÜKÖZER, Z. 2014.

“Börükçü Nekropol Alanından Bir Arkaik Mezar”, *TÜBA-AR* 17: 111-128.

GREENEWALT, C. H. Jr. 1966.

Lydian Pottery of the Sixth Century BC. The Lydion and Marbled Ware (Pennsylvania Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi). Pennsylvania.

GREENEWALT, C. H. Jr. 2010.

“Giriş”, *Lidyalılar ve Dünyaları/The Lydians and Their World*. İstanbul. 7-36.

GREENEWALT, C. H. Jr. 2010.

“Lidya’da Çömlekçilik/Lydian Pottery”, *Lidyalılar ve Dünyaları/The Lydians and Their World*. İstanbul. 107-124.

GÜRTEKİN, R. G. 1998.

Lydia Seramiğindeki Yabancı Etkiler, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir. 1998.

GÜRTEKİN, / DEMİR, R. G. 2002.

“Lydian Painted Pottery at Daskyleion”, *Anatolian Studies* 52: 111-143.

HANFMANN, M. A. / WALDBAUM, J. C. 1975.

A Survey of Sardis and the Major Monuments Outside the City Walls. London.

KERSCHNER, M. 1997.

“Ein stratifizierter Opferkomplex des 7. Jh.s v. Chr. aus dem Artemision von Ephesos”, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes* 66: 85-226.

KERSCHNER, M. 2007.

“Das Keramikbild von Ephesos im 7. Und 6. Jh. V. Chr.”, *Milesische Forschungen* 5: 221-245.

KERSCHNER, M. 2008.

“Artemis Kutsal Alanı’nda Bulunan Pişmiş Toprak Kaplar”, *Efes Artemisionu. Bir Tanrıçanın Kutsal Mekanı*. Viyana: 331-345.

KERSCHNER, M. 2010.

“Lidyalıların Komşuları İyonyalılar ve Aiolia’lılar/The Lydians and their Ionian Aiolian Neighbours”, *Lidyalılar ve Dünyaları/The Lydians and Their World*. İstanbul: 247-265.

KOÇAK / YALDIR, A. 2009.

İ.Ö. Yedinci ve Altıncı Yüzyıllarda Daskyleion’un Ticari İlişkileri (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir.

KOHLER, E. L. 1980.

“Cremations of the Middle Phrygian Period at Gordion”, *From Athens to Gordion: The Papers of a Memorial Symposium for Rodney S. Young*. (Ed. K. DeVries) Philadelphia: 65-89.

LEMOS, I. S. 2002.

The Protogeometric Aegean: The Archaeology of the Late Eleventh and Tenth Centuries BC. Oxford.

MIERSE, W. E. 1986.

“Lydian Pottery at Aphrodisias”, *Prehistoric Aphrodisias, An Account of the Excavations and Artifact Studies*. Vol. I: 413-424.

RATTE, C. 2011.

Lydian Architecture: Ashlar Masonry Structures at Sardis. Cambridge.

ROOSEVELT, C. 2009.

The Archaeology of Lydia. From Gyges to Alexander. Cambridge.

ROOSEVELT, C. 2010.

“Lidyalılardan Önce Lidya”, *Lidyalılar ve Dünyaları/The Lydians and Their World*. İstanbul. 37-73.

SCHAUS, G.P. 1992.

“Imported West Anatolian Pottery at Gordion”, *Anatolian Studies* 42: 151-177.

ZUNAL, O. 2014.

“Preliminary Report on Protogeometric Pottery from Recent Excavations at Claros: Contributions to Early Ionian Pottery”, *Le Sanctaire De Claros Et Son Oracle*: 109-113.

ZUNAL, O. 2016.

“A Group of Submycenaean-Protogeometric Cups from Klaros”, *OLBA XXIV*: 171-189.